

ACC. N:R M. 13776: 1-15. (folio)

Landskap: Skåne (nydötra) Upptecknare: Lars Jönsson, Fridhäll, Lönestad

Härad: Berättare:

Socken: Därröv s:n Berättarens yrke:

Uppteckningsår: 1953 Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. 16. 1-15.

LwF 59
" 73

(Läst på pris.
färl. i Yoteds
Mehands
den 14/11 1953)

Året 1893 kan i framtida hävder antecknas för Österlén som det år, "när den nya tiden kom till bygden". Det året påbörjades nämligen anläggningarna av Ystad-Gärnsås järnvägen och sockerfabriken i Köpingebro. Det är väl i vår tid ingen som vill bestrida att båda dessa anläggningar betytt oerhört mycket för befolkningen i dessa bygder och påverkat levnadsförhållandena i högsta grad. Där järnvägen nu går fram, ha under de sextio år, som förflutit sedan dess, uppstått stationssamhällen, som ex. i Löderup, som nu utgör municipalsamhälle, på jord som då utgjordes av stenbunden betesmark med två hus. De ha vuxit fram Köpingebro, Glemmingebro, Hedvigsdal, Löderup, Borrby, Hammenhög och Gärnsås och med sin samhällsbildning givit upphov till utkomstmöjligheter för sina invånare och blivit bekväma avsättnings- och inköpsorter för den kringliggande landsbygdens befolkning. Järnvägen, visserligen senare kompletterad med permanentbelagda vägar, bilar och omnibussar, har brutit isoleringen i bygden, skapat möjligheter för kontakt med andra orter och gjort livet trivsammare för befolkningen.

Före järnvägens tillkomst utgick posten till byarna från Svenstorps järnvägsstation, för att nu inte i sammanhanget nämna att John Bengtsson från Käseberga färdades den långa vägen med rullbår varannhänfdag för att förse den tidningsläsande allmänheten med Y.A. och även ett mindre antal andra tidningsorgan, ävensom avlämna det fåtal brev mottagaren sällsynt erhöll. Produkterna, som behövde säljas och varorna som behövde köpas, måste med häst och vagn transporteras till och från Ystad, där grosshandlarna Otto Ljungström och C. F. Brädigam voro köpare och säljare i vanliga fall. Före tillkomsten av Sandskogsvägen gick färden å sandvägen norr om skogen, för såvida trafikanterna ej valde den bättre, men betydligt längre vägen över St. Herrestad.

Planläggningen och uppförandet av sockerfabriken har sin egen historia. Ägaren till dåvarande sockerraffenaderiet i Ystad, Jacob Lachmann, hyste planer på att anlägga en råsockerfabrik i orten, grundad på bolagsbildning. Efter övervägande ansågs förläggningen av en dylik fabrik böra ske vid Nybroån i St. Köpinge. Det gälde då att förvärva mark för ändamålet. Dåvarande bokhållaren W. Ottergren vid privata svinslakteriet i Ystad, sedermera kamrer vid sockerfabriken, erhöll i uppdrag att ombesörja förvärvet. I sin ordning vidtalade han Nils Olsson, gemenligen kallad "Ölänningen", som då hade anställning hos gästgivare Erlandsson i Svenstorp och som nästan dagligen transporterade avfall från slakteriet till Erlandssons jordbruk i Svenstorp, att köpa de erforderliga fastigheterna. Preliminära köp gjordes om en fastighet i St. Köpinge, ägd av Per Larsson och tre i L:a Köpinge, ägda av Ola Nilsson, Nils Olsson och Lars Hansson.

Vid köpeavtalen nämndes ej vad jorden skulle användas till, och det visste nog köparen ej heller. Det blev emellertid en råsockerfabrik, vars anläggning påbörjades^s 1893 och som blev färdig till säsongens början 1894.

○ Sockerbetsodling var för nästan alla odlare ett okänt begrepp. I orterna väster om Ystad hade sedan flera år bedrivits betodling för sockerfabriken i Jordberga, och det var säkerligen många odlare, som hos dessa inhämtade nödig undervisning. Teckningen av odling föregicks av ingående överläggningar lantbrukarna emellan. Som stimulans erbjödos odlarna att teckna en aktie för varje tunnlands odling. Många begagnade sig härav och det visade sig sedermera vara en god affär. Det stora flertalet sålde dock sina aktier efter några år.

L Om än betpriset från början var någorlunda väl avvägt efter dåtidens pänningvärde, dröjde det dock ej många år, innan prisnedsättning skedde på ett sätt, som nödgade betodlarna att sammansluta sig i betodlareföreningar. Det var ingenting utmärkande för Köpingefabriken. Tvärtom visade sig direktör Lachmann intaga en självständig hållning gentemot de övriga fabrikernas ledningar. Samtidigt med Köpingefabriken byggdes fabriken vid Karpalund, där greve Hamilton på Ovesholm var en av leverantörerna. Det blev hans uppgift att organisera betodlareföreningar, ett tilltag som renderade honom förlust av tidigare uppdrag och som gav hans vedersakare en ny anledning till missnöje.

○ Ötöver priset var det en annan omständighet, som verkade oförmånligt för odlarna. Skatten till staten på avverkad råvara vid fabrik beräknades då att utgå efter 12% sockerhalt i betorna. Bolagen utförde då försöksodlingar för att få fram högre sockerhalt. Om sockerhalten höjdes i betorna blev givetvis vinsten större för bolagen, men i samma mån som procenten höjdes, hade volymen i skörd benägenhet att sjunka i motsvarande mån.

Alla bekymmer härom äro numera ej aktuella. Kvar står emellertid det faktum, att odlingen av sockerbeter medfört en utveckling i fråga om jordens skötsel, lämpligare redskap, sortval, användning av konstgödsel för alla grödor, jordens kalkning, planmässig husdjursavel och utfodring, kontrollverksamhet, växande intresse för litteratur och utbildning vid folkhög- och lantmannaskolor och mycket annat, har otvivelaktigt sin grund i den förbättring av metoderna och utan tvekan medverkat rent av i revolutionerande riktning för den högststående jordbruksdrift som alla kunna glädjas över. Det har i sin ordning bidragit till att höja levnadsstandarden för alla som äro beroende av vårt lands jordbruk.

Det kan måhända anses felaktigt att påstå "att den nya tiden kom till bygden" som enbart karaktäristiskt för denna del av landet i sammanhang med vad som kan inrymmas i begreppet tidsutveckling, men helt naturligt kan det vara av värde för bygdens folk och särskilt för de yngre åldrarna att få del av händelser och synpunkter som i sammanträngd form kunna knytas till samhällsutvecklingen under den händelserika tid som kan begränsas till den tid varunder de äldre levat.

"Den nya tiden kom till bygden" ungefär vid den tidpunkt då den äldre generationen började kunna tänka på dåvarande förhållanden och önska något bättre. Obestriddligen har tiden varit händelserik sedan dess. Man kan därvid bortse från de båda världskrig, som borttog alla illusioner om fred på jorden, men som, ehuru vårt land har förskonats från direkt delaktighet, ändå påverkat folkets moral till det sämre och i högsta grad bidragit till att utvecklingen icke gått i den riktning som varit önskvärd i vårt land.

Men vi låta tankarna i stället gå tillbaka till andra händelser inom landet, till den tid då en enda man som hade tillräckligt med fyrkar, kunde bestämma över en sockens öden. Avlösning skedde med den fyrtiogradiga skalan, vilken efter ett tiotal år ersattes med allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. Människovärdet erkändes och folket i val erhöll därmed möjligheter att öva inflytande på sammansättningen av riksdag, landsting och fullmäktige.

Den som minnes det kompakta motstånd som mötte mot alla förslag till reformer, har ändå nu skäl att eftertänka att, ehuru väl vi undgått direkt självhärskarstyre, utvecklingen ändå kan ge anledning till reflektioner.

Naturhushållningens avlösning av pänninghushållning är ett kännetecken på den nya tidens inträde, men lyckosam har den ej blivit i alla avseenden. Förnöjsamhet och sparsamhet räknas numera ej till de mänskliga dygderna. Det har blivit en utbredd tro på att staten och samhället skall hjälpa och bisträcka alla. Man glömmer att varje ny utgift skall uttagas igen på ett eller annat sätt, antingen genom varufördyring eller på skattevägen. Statens skuldsättning har under senare år ökat i en omfattning som bör mana till eftertanke. Likaså det ständigt fallande pänningvärdet. Vore det ej bättre med måttliga pretentioner och ett stabilt pänningvärde?

Teknik och maskiner ha under en mansålder åstadkommit underverk till mänsklighetens tjänst. Kommunikationernas utveckling ha medfört förut oanade möjligheter till förbindelser. Kultur och undervisningsanstalter befrämja varje strävan för den enskilde att uppnå högre samhällsställning. Det skapas ständigt nya tillfällen för improduktivt arbete. Men föraktas eller förringas icke det verkligt produktiva arbetet, vilket är en nödvändig förutsättning för framgång i folkets tävlan i konkurrensen med andra länder

och landets egen försörjning. Industrierna få i stor utsträckning litatill utländsk arbetskraft, jordbruk och hantverk klaga ständigt över att arbetskraften ej räcker till. Visst är att arbetet vid jordbruk eller i verkstad är förtjänt av övervägande då framtida livsuppgifter skola väljas. Även om den synliga inkomsten blir lägre, är det ingalunda säkert att behållningen blir sämre eller ännu viktigare, att hälsan bevaras.

Genom en välordnad sjukvård med skickliga läkare i förening med ett sundare levnadssätt ha människornas livslängd avsevärt ökats unden den tidsperiod som började när de gamla föddes. Ett resultatrikt forskningsarbete har möjliggjort att många av våra svåra folksjukdomar numera bekämpats.

Arbetstidens förkortning och en rikhaltigare tillgång på livsmedel göra sitt till för hälsans bevarande och ge livet möjligheter som icke förut förefunnos, men som ej ligga längre tillbaka i tiden än fåtal decenn.

Rusdryckerna, som tämligen genomgående voro vardagsdrycker i den äldre generationens ungdomstid, hade man haft god anledning att vänta att konsumtionen högst väsentligt skulle minska med kulturhöjningen och bilismens utveckling, men tyvärr ingår bruket ännu högst väsentligt i livsföringen. Detta, såväl som den ohejdade cigarrettrökningen, ha ej oväsentligt påverkats av de stegrade inkomsterna, men båda företeelserna äro mera utmärkande för städer och tätorter än för den rena landsbygden. De höra emellertid till tidsutvecklingens avigsidor som ett upplyst kulturfolk bör bekämpa. Man har också skäl att fråga sig om ej den kolorerade veckopressen kunde ersättas med sinne för bättre litteratur.

Om man jämför befolkningens änkla vanor i äldre tider och deras intresse för hemslöjd och sinne för att taga vara på det gamla, är det synnerligen glädjande att folket i denna landsdel, som är känt för en särpräglad hemslöjd, icke glömmor bort den tradionella konsten att tillverka alster av knyppling, konstvävnad och andra saker av jämförlig art.

Obestridligen har denna landsända, som av naturen gynnats mera än större delen av vårt land, blivit delaktig av tidsutvecklingen, men befolkningen har bibehållet de rena och goda seder som gör det till en heder att få räknas dit. Väl kunna meningarna vara delade om de vägar som böra väljas, men om en sak äro vi nog alla ense, att fred och försoning mellan folken är avgörande för lycklig samlevnad. Detta är axiom för den enskilde, för samhälle och stat och ~~som~~ en civiliserad värld borde kunna finna former för att vildarnas sätt att skilja tvister icke bör vara normgivande för folk med bildning och kultur. Vår stats demokratiska författning och styrelseskick hotas visserligen ej av envælde eller diktatur i vanlig mening, men om och när diktaturtendenser å en eller annan form framkomma, skall en sund och tillräcklig folkmening säkerligen förhindra ett sådant styrelseskicks tillkomst.

M. H. H. H.

Bondeklassen på Österlén och dess övriga invånare har följt med den allmänna utvecklingen och ^{deras} bildning och upplysning kan fullt jämföras med landets övriga befolkning.

Låta vi tanken gå tillbaka till tiden före 1893, är det väl ingen överdrift att påstå att den natura hushållning som då präglade livet på landet och därtills varit den naturliga formen för människornas samlevnad genom seklerna, kom att avlösas av möjligheter att på ett bekvämare sätt komma i förbindelse med andra orter och givetvis också påverkades härav. ^{med} Ehuru för den tidens förhållanden dyrbar anskaffning blev cykeln efterhand, från början utan ~~frikors~~ frihjul, och med massiva gummiringar, tillgänglig och telefonens samtidiga utsträckning till förut ej berörda orter, påverkade givetvis utvecklingen.

Språket, som kanske längre här än på andra orter bibehållet sin egenart och med en mångfald av ord tenderade ⁿ danskans, kom, ej minst genom påverkan i skolundervisningen, att avlösas av riksspråket och skiljer sig numera ej från skånskan i allmänhet.

Särpräglade seder och bruk samt klädsel, som voro utmärkande för isolerade bygder, ^{som} äro förbundna med minnen från barndomsåren, ~~men~~ försvunno med den generation som gick bort före sekelskiftet. Gåspennan vid skrivning, högtidsdräkten med krivi och linnebyxor för män och vadmal skjortel samt utsirade koftor med tillhörande i nacken knuten mångfärgad schalett som dolde det långa håret på kvinnorna, försvunno samtidigt med att de gamla gingo bort.

Hemslöjden med linberedning och linneräckor, det trägna arbetet vid spinnrockar och vävstolar, de samlade alstren av konstvävnad i kistorna, hemmens brygd och bak, minnes man med vördnad, flit och okonstlad glädje stå levande kvar i minnet.

Visst har livet blivit lättare att leva med förkortad arbetstid, med maskiner som utföra det tyngsta arbetet och lämpligare redskap, organisation för avyttring och inköp av produkter, rikligare pänningtillgång, social omvårdnad och mera sådant som har till syfte att förbättra människornas levnadsförhållanden, allt en utveckling av vetenskap, underbara uppfinningar och samfällid strävan för det allmännas bästa, äro enastående företeelser i den tidsperiod varav den nu levande generationen haft oskattbara förmåner.

Men med tidsutvecklingen har följt ~~avarter~~ avarter, prispålägg för indirekta skatter och acciser samt direkta skatter ^{av olika slag,} som verka hämmande på sparvilja och företagsamhet. En allmän reflektion, om än överdösig, tillhör emellertid ej den återblick på utveckling som här skildrats.

I hela vårt land och ej minst i sydöstra Skåne utgöra de kyrkliga jordarna en betydande del, sedan uråldriga tider i huvudsak anslagna för prästerskapets avlöning. Under natura hushållningens tid var det tjänsteinnehavarens ensak att förvalta desamma. Den första omgestaltningen av det i åtskilliga hänseenden ålderdomliga ecklesiastika avlöningssystemet ägde rum år 1910 genom de författningar som utfärdades den 9 december sagda år. Den boställsordning som då kom till hade föregåtts av framställningar och utredningar som kunna spåras tillbaka till år 1854. Boställsordningen kompletterades med tid efter annan utkomna författningar, däribland förordning av den 15 september 1911 angående utarrendering av prästerskapets löneboställen. Det visade sig dock snart att nya bestämmelser voro behövliga. Så tillkom exempelvis ecklesiastisk arrendeförordning av den 21 november 1925. Genom lagen angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt upplåtelse av sådan jord under tomträtt av den 4 januari 1927 uppkom möjligheten till friköp av sådan kyrklig jord, där sökanden ägde byggnaderna. I samma lag bereddes också möjlighet att försälja tomter, bebyggda jordbrukslägenheter, utjordar och utmarksskiften och andra ägor, som utan kännbar olägenhet kunde avskiljas från den fastighet, till vilken de hördes. Genom denna lags bestämmelser har flera hundratal försäljningar skett i sydöstra Skåne, som omfattar VII boställsdistriktet. Bebyggelsen vid Glemmingebro järnvägsstation, nästan hela Löderups municipalsamhälle, vissa delar av Borrby samhälle och det mesta av Hammenhögs samhälle, äro belägna på nu i huvudsak köpta områden tillhörande närbelägna löneboställen.

Enligt 1910 års boställsordning skildes prästgårdarna från löneboställena. Efter förrättningar enligt 64 § i nämnda lag skedde uppdelningen, efter utgången av dåvarande löner regleringar för prästerskapet, väsentligen under åren 1920 och 1921.

På grund av föreskrifterna i nämnda boställsordning grundades kyrkofonden. Genom den utflyttning, nybyggnad eller restaurering av de vid laga syner bestämda avsatta områdena för prästgård och löneboställe, med tilldelade byggnader och jordar krävdes betydande investeringar, särskilt i de fall då ny- eller ombyggnad behövde företagas. Enligt författningen skulle hänvisning ske till förskott ur kyrkofonden. Reglering av fattade beslut vid tidigare syner och ekonomiska besiktningar skedde vid de vart tionde år återkommande normalavkastningsuppskattningarna. Härigenom skedde avräkning mellan kyrkofonden och vedernörande pastorat. Enligt förordningen var det dock endast för förätvarande prästgårdar

som hänvisning till förskott ur kyrkofonden kunde ske. Alla annex- och mensalhemman voro utestängda från möjligheten att erhålla förskott, ehuru byggnadsskyldighet var föreskriven i då gällande kontrakt för samtliga arrendatorer.

Detta system var både orättfärdigt och ohållbart. Det kom i nämnda distrikt till ett drastiskt uttryck vid den storm som rasade den 8 och 9 juli 1931, varvid byggnaderna å två mensalhemman i Löderup och en relativt ny logebyggnad i Hannas fullständigt spolierades. Vid besök hos dåvarande ecklesiastikministern Stadener omedelbart därefter framfördes en del öns^kvärda ändringar i förenämnda boställsordning, varvid särskilt betonades den orättvisa som gälde vidkommande möjligheterna att erhålla förskott ur kyrkofonden och påtalades orimligheten i att arrendatorerna skulle vara byggnadsskyldiga, ävensom oformligheten i då gällande föreskrifter om löneboställenas förvaltning.

Resultatet av överläggningen blev avlämnandet till 1932 års riksdag av en Kungl. proposition med förslag till ny ecklesiastik boställsordning, som antogs av riksdagen och som utgör den nu gällande boställsordningen av den 30 augusti 1932.

Ändringarna, i jämförelse med förutvarande boställsordning, voro stora och betydelsefulla. Ej minst böra arrendatorerna vara tacksamma för att deras byggnadsskyldighet ersattes av att pastoraten fingo övertaga denna skyldighet. Förut hade boställsnämnderna länsstyrelse och domkapitel till huvudmän, i den nya boställsordningen blev det i stället stiftsnämnden som blev den myndighet som kom att utöva chefskap över boställsnämnderna. En betydande förbättring var att årlig ersättning bestämdes att utgå till ordförande i boställsnämnd. Förut, ända från den 1 maj 1926, hade gällt föreskrift om dagtraktamenten och reseersättningar vid förrättningar. Ej ens porto, telefonsamtal eller skrivmaterial ersattes. Högst betydelsefull var också den ändringen att ordföranden erhöll tryckta blanketter, i stället för att tidigare all utskrivning av protokollen fått ske för hand.

Enär det torde vara av intresse för befolkningen i den bygd som berörs, intages en sammanställning av löneboställsfastigheternas taxeringsvärden inom de pastorat som ingå i VII boställsdistriktet samt de investeringar som skett under boställsnämndens verksamhet, dock att märka att vissa arrendatorer måst vidkännas utlägg för nybyggnaderna som ej ersatts.

	taxerings- värden.	Investering	Anm.
Andrarums pastorat	46.000	20.950	
Ravlunda "	97.900	46.225	
Södra Mellby "	155.500	76.520	
Stiby "	285.100	105.911	
Östra Hoby "	193.400	74.834	
Gladsax "	84.000	15.750	
Simris "	187.200	75.617	
Borrby "	138.400	16.291	
Hammenhög "	575.000	219.871	
Smedstorp "	196.000	44.507	
Tomelilla "	429.400	327.127 - 44.787	
Övraby "	303.100	81.083	Högestad & Baldringe ingå ej.
Tranås "	267.800	89.215	
Glemminge "	424.900	162.465	
Ingelstorp "	729.800	309.134 - 28.500	
Löderup "	820.500	394.233 - 58.000	
St.Köpinge "	<u>117.900</u>	<u>37.537</u>	
	Kronor: 5.051.900	2.097.270	131.280
Av past. erhålna brandsättning		<u>131.280</u>	
Investeringar utöver "		1.965.990	

I sammanställningen ingå ej Simrishamns och S:t Olofs pastorat, vilka ej ha några bebyggd^a ecklesiastika löneboställen.

Kyrkorna tillhöriga jordar ingå ej i boställsförvaltningen.

Genom den förut nämnda avräkningen med kyrkofonden erhålla pastoraten gottgörelse för sina utlägg. I förekommande fall hänvisas pastoraten till förskott med i regel tjugoårig återbetalningstid. Räntan utgår f.n. med 3,5 %, vilken tillika med amortering beräknas att utgå med samma belopp under återbetalningstiden. Sålunda behöver ej något pastorat riskera förlust, under förutsättning givetvis att arrendeinkomsterna täcka utgifterna.

Man kan gott påstå att "den nya tiden kom till bygden" när brukaren genom nybyggnad eller restaurering av byggnaderna erhöll lättare och bekvämare arbetsbetsmöjligheter i stallar och logor eller när husmodern befriades från dragiga och omoderna kök, i flera fall belagda med stengolv och där människovärdiga bostäder inrättades, eller då en husägare kunde beredas möjlighet att friköpa den tomt, varå hans hem var beläget. För de befolkningslager som berörts av den Stadenerska boställsordningen med dess tillhörande författningar har utvecklingen Gamla gårdar ha ersatts med tidsenliga nybyggnader, som satt sin prägel på bygden obestriddligen varit lyckosam. Detta omdöme gäller ej endast för detta hörn av Skåne, utan för hela vårt land.

Under senare delen av förra och i början av innevarande sekel utgjorde emigrationen en mycket kraftig åderlåtning av landsbygdens befolkning, huvudsakligen av folk i de arbetsföra åldrarna. Arbetsmöjligheter saknades och det gick därför en ström av unga krafter av båda könen, som sökte sin utkomst utomlands. Danmark tog en del, men i huvudsak skedde utvandringen till U.S.A. Sålunda utreste i medeltal 37.640 personer årligen under årtiondet 1881-1890, men minskade under följande tioårsperiod till 24.677, för att åter stiga till 25.767 under tioårsperioden 1901-1910.

För att verkställa en statistisk-historisk utredning i emigrationsfrågan uppdrog Kungl. Maj: t åt dåvarande förste auktuarien i statistiska centralbyrån, sedermera professorn Gustaf Sundbärg i januari 1907 att utföra uppdraget ävensom att avgiva förslag till ändringar i gällande lagstiftning rörande emigrationen. Att emigrationen såsom samhällsföreteelse var betingad av väsentligen ekonomiska orsaker och att man därför ej kunde förvänta anvisningar på några patentmedel att komma till rätta med densamma, stod klart för de i frågan insatta. Sundbärg sammanfattade själv sin uppfattning med de ord som avsluta betänkandet, nämligen "att det viktigaste botemedlet mot emigrationen är alltså, att vi för framtiden icke bliva efter, varken i fråga om ekonomisk företagsamhet eller i fråga om samhällseliga reformer."

Industriens utveckling och byggnadsverksamheten ha i hög grad bidragit till att onödiggöra brist på arbetstillfällen. Behövet av att söka sig utkomst i andra länder, förefinnes numera ej, något som i övrigt hindras genom invandringskvoter.

Men vad som kanske mer än annat bidragit till att stävja emigrationen är tillkomsten av den egnahemsbildning som kännetecknar utvecklingen under de första decennierna av detta århundrade. I syfte att medverka härtill bildades 1907 "Nationalföreningen Mot Emigration" med dess senare tillskapade underavdelningar "Hem i Sverige" och från 1913 "Svensk Jordförmedling". Genom propaganda och praktiska insatser sökte organisationen att skapa inkomstbetingelser inom det egna landet i form av mindre jordbruksfastigheter å landsbygden och lägenheter i samhällena. Tusentals nya egna hem ha genom förmedlingen bildats under årens lopp.

Genom tillkomsten av statens fond för egnahemslåneverksamhet har det möjliggjorts för människor med ringa kapital men med god arbetsvilja att grunda egna hem. Låneförmedlingen har omhänderhaft av varje läns egnahemsnämnd. Redan vid ett hushållningssällskaps sammanträde 1904 i Kristianstad tillsattes en kommitté med uppdrag att utarbeta instruk-

tion för en egnahemsnämnd. Initiativtagaren, greve R.G. Hamilton a Ovesholm, blev kommitténs ordförande. Under hans ledning kom sedermera "Andelsföreningen Eget Hem" att utöva det väsentliga i den egnahemsverksamhet som på sin tid var utmärkande för Kristianstads län och i sin verksamhet överträffade andra län i landet. Med ett andelskapital på endast 8.100 kronor och med begränsad ränta på andelarna utövade andelsföreningen en högst betydelsefull insats på egnahemsbildningens område inom Kristianstads län och ej minst i sydöstra Skåne. Det köptes jordegendomar för många hundratusentals kronor och styckades ut till småbruk. Det säger ju en hel del av omfattningen att län, ensamt under första tioårsperioden av Eget Hems verksamhet, förmedlades ur egnahemslånefonden till ett belopp av 5.163.000 kronor, varav 4.665.000 kr. voro jordbrukslån och 498.000 kr. voro bostadslån.

Att "den nya tiden kom till bygden" genom tillkomsten av dessa många egna hem, torde vara ostridigt. Hur kom inte bygden att förändras i Vallby, i Gylleboorten, i Bollerup eller i Örupsorten efter utstyckningarna, för att nämna några exempel. Greve Hamilton var den drivande kraften som föreningens ordförande. Vid värderingar och försäljningar var han ofta med och besökte ofta småbrukarna i länet. Egnahemskonsulenten Nils Collin skrev i Kristianstadsbladet den 13 januari 1931: "För många av dessa egnahemsägare stå dessa besök som minnen för livet. Och greven strålade av glädje, då man av vederbörandes berättelser om övervunna svårigheter, om utförda förbättringsarbeten å lägenheten och andra meddelanden kunde spåra framsteg och ljus framtidshopp. Samtalen mellan greven och egnahemmens familjemedlemmar fördes alltid så förunderligt hjärtligt och intimt. Man hade inga hemligheter för den mannen, tycktes det. Allt kunde utan risk omtalas, och allt var man övertygad om att det skulle intressera honom."

Utvecklingen av egnahemsbildningen, enkannerligen i sydöstra Skåne, har skapat arbetsmöjligheter och utkomst för många hundratal strävsamma människor. En bonde eller småbrukare behöver aldrig vara arbetslös eller i vanliga fall påfordra stöd eller hjälp av staten. Den nuvarande politiken försöker i möjligaste mån att eliminera de strävanden som voro karakteristiska för de första tiotalen av detta halvsekel och förmenar att ett betydande antal av småbruken böra försvinna, för att göra de övriga mera bärkraftiga och få en del folk över till städer och industri. Det behövs inga statliga åtgärder för att avfolka landsbygden. Det går snabbt nog ändå.

J. W. J. J. J.

Den ekonomiska föreningsrörelsen i vår tids olika former, slog lättare rot och kom till praktiska resultat tidigare i sydöstra Skåne än inom flertalet andra orter i vårt land. Man kan tryggt påstå "att den nya tiden kom till bygden" när ekonomisk organisation genomfördes.

I slutet på förra och i början av innevarande århundrade bildades mejeriföreningar, lantmannanorganisationer för inköp och försäljning, andelsslakterier, äggförsäljningsföreningar, stärkelsefabriks- och bränneriföreningar, torvströföreningar och jordbrukskassor, allt i syfte att var på sitt område ordna behövliga förhållanden och göra livet lättare genom samverkan samt också var för sig blev ett befrämjande av samhörighet och samhällssolidaritet. Genom centraler och riksorganisationer ha skapats betingelser för inköp och avyttring av produkter samt tillgodoseende för tillhandahållande av det ökade behov av rörelsekapital som tidsutvecklingen medfört. Detta har skett på ett sätt som den nu levande och kommande generationer ha ovärderlig nytta av. I samma syfte verka kontrollföreningar, avelsföreningar för skilda djurslag, sammanslutningar mellan betodlare, potatisodlare, fruktodlare och andra.

Det har kräfts grundläggande arbete, tid, uppoffringar och intresse för att genomföra de planer som nu verka till gagn för vårt ekonomiska liv. De första pionjärerna fingo åtaga sig personligt ansvar som i många fall medförde kännbara förluster, men svårigheterna ha övervunnits och nu går det av bara farten. Med utbildning på folkhög- och lantmannaskolor ha unga män och kvinnor trätt till med förståelse för samverkans kraft. Det blir också dessa som i vanliga fall få svara för utvecklingen.

Den planmässighet som nu kännetecknar utvecklingen på skilda områden, ~~har~~, i motsats till tider som voro ytterst svåra och i huvudsak förorsakade av underbetalning för produkterna i förening med alltför dyra och ofta svåråtkomliga rörelsemedel, förbytt^{har} mot den fasta grund på vilken föreningsrörelsen vilar. I stället för vacklande tro på framtidens möjligheter och därmed följande missmod, att trots sparsamhet och idogt arbete genomkämpa svårigheterna, ha nutidens jordbrukare en helt annan möjlighet att utnyttja näringens resurser än tidigare. I vår tid, med rådande brist på arbetskraft och med statsmakternas strävan att bortrationalisera så många småbruk som möjligt för att därmed avfolka landsbygden ytterligare, kan man knappast tänka sig möjligheten av jordbruksdrift om ej distribution av varor och förnö-

denheter skedde med den behändiga betjäning som utföres genom organisationerna.

Att enskilda personer söka sabotera föreningsrörelsen genom försäljning utanför den organisation de tillhör är visserligen ett dystert inslag i bilden, men försöken att därmed knäcka föreningarna och hämma deras utveckling, rå de ej med. Därtill är föreningsandan för allmänt utbredd. Det var många hårda tag med oförstående personer och med folk som såg sin utkomst och profithunger hotad då marken bröts för rörelsens grundläggning, men kunde dävarande motstånd elimineras, torde numera ingen tvekan råda om föreningarnas möjligheter för fortbestånd och utveckling. En värre fara hotar dock inom föreningarna, i de fall då man försöker att utse ledningarna efter politiska linjer. Om en person är högerman, bondeförbundare, folkpartist eller socialdemokrat bör vara vederbörandes ensak, men det bör ej förringa värdet av hans lämplighet att vara ledamot av en styrelse, om han besitter erforderliga kvalifikationer för uppdraget. Man har rätt att begära att man skall skilja på sak och person. Där intresse finnes inom en organisation, bör det ej vara svårt att finna lämpliga krafter, oavsett partianslutning. Vår äldsta organisation inom lantbruksnäringen - hushållnings-sällskapen - med dess tillbakagång av medlemsanslutning sedan år 1937, då organisationen för första gången erhöll politisk färginblandning på ett sätt som väckte allmän förbittring, manar ej till efterföljd. Tråkiga exempel och mandathungriga personer göra ingen glädje, men ha en otrolig förmåga att skapa vantrivsel i en organisation.

Må Sveriges jordbrukare och de som för sin utkomst äro beroende av näringen i tacksamhet för vad som gjorts på skilda områden, framtvingat av olidliga förhållanden, besinna att splittringstendenser, i vilken form de än framträda, ej äro ägnade att bidra till framgång utan i stället med sina insatser och sitt lojala arbete bidra till att skapa ekonomiskt underlag för fortsatt utveckling och i enighet verka för sammanhållning och anslutning. Det är god medborgaranda och en nödvändig förutsättning för framgång. Visst kan anledning till kritik ibland förefinnas, men efter upplysning skingras ofta missnöjesorsaken. Lite mindre missnöje och lite mer optimism bör vara normen för samverkan i bygdens ekonomiska liv.

Anders Jönsson

De gamla vägarna och systemet med naturaunderhåll äro sorgliga i åminnelse. Ända fram till 1924 fick varje ägare eller innehavare av jordbruksfastighet underhålla sina tilldelade väglotter. Underhållet grundades i huvudsak på 1734 års lag, visserligen i någon mån reformerade genom lagstiftningar efter tillkomsten av 1862 års kommunallagar och tid efter annan utkomna författningar. Detta gamla system innebar att ägare eller brukare av jordbruksfastighet, med undantag av säteriegendom, hade att svara för underhåll av vägar som de väl sällan färdades på vid andra tillfällen än då underhållsarbetet utfördes. Ofta voro de tilldelade väglotterna belägna miltals från hemorten. I regel utfördes underhållet under vår och efterhöst med handslagen makadam. Vägkanterna skulle avtagas och vägloten i övrigt iordningställas på sådant sätt att den kunde godkännas av synemännen - landsfiskalen eller som befattningshavaren då kallades länsmannen - och två nämndemän. De vägar, som ej voro intagna i vägdelningen, fick byalaget dessutom svara för. Vid varje gård upplades alltid en hög fältsten, som sönderknackades för hand, då ej annat arbete förekom.

Lagen av den 23 oktober 1891 innebar ett betydande framsteg. Ny vägdelning verkställdes, de gamla kategorierna uppdelades mellan landsväg och bygdeväg. Ett härad kom att bilda väghållningsdistrikt med å vägstämma vald styrelse. Vägfyrektal infördes, varvid jordbruk tilldelades en vägfyrek för varje 100 kr. taxeringsvärde, varjämte en vägfyrek påfördes varje 30 kr. taxerad inkomst. Dessutom infördes vinterunderhållningsskyldighet genom indelning i ploglag. Statsbidrag utgick med viss procent av uppskattade underhållskostnaden, varjämte statsbidrag utgick för underhåll av bro och färja samt för smärre förbättringsarbeten och vägombyggnader.

Den utvecklade motorfordonstrafiken hade emellertid gjort det gamla systemet ohållbart. Med stöd av den lagstiftning som trädde i kraft från ingången av 1921, fingo vägstyrelserna en helt annan befogenhet och rörelsefrihet än de haft förut. I regel trädde nya krafter till efter val och deras uppgift blev att göra det mesta möjliga, men samtidigt tillse att utdebiteringen ej blev för kännbar. Sedan vägdistriktet övertagit vägunderhållet lög fältet öppet för ombyggnader, nyanläggningar och förbättring genom breddning och uträtning av kurvor. Vägväsendet blev föremål för intresse och arbetslust. Detta möjliggjordes ej minst med hjälp av de maskiner som då började att komma i marknaden. Med jämförelsevis ringa kostnader och med ortsbefolkningens medverkan kunde betydande arbeten utföras. Som exempel kan nämnas att inom Albo härad ny- och ombyggdes under tiden 1926-1943 53.821 m väg för 1.030.228 kronor.

I Ingelstads härad kom landstingsmannen Otto J. Olson i Hammenhög såsom dåvarande vägstyrelsens ordförande att utföra en livsgärning som har bestående värde under både denna och kommande generationer. Den kritik och det motstånd som mötte honom vid vägstämmorna tog han emot med lugnt gemyt och genomförde anläggningen av asfaltverket vid Bollerup trots pessimistiska meningsriktningar. Ej endast befolkningen i det berörda häradet, utan jämväl trafikanter från andra orter uppskatta tacksamt de insatser som kommo till utförande genom permanent beläggning av de viktigare vägarna inom distriktet. Ingelstads härad blev ett mönster för övriga vägdistrikt i landet. Minnet av Otto J. Olsons gärning som föregångsman glömmes icke av dem som ha intresse för goda vägar.

I vår tid är det väl ingen som vill bestrida vägväsendets betydelse som kommunikationsmedel. Med den väldiga utveckling som motortrafiken tagit för samfärdsel mellan orter och länder, blev statens övertagande av vägväsendet en besvikelse för trafikanterna. Beslutet härom grundades nämligen ej på någon uttalad önskan av landsbyggdens folk. Dåvarande möjlighet att utföra förbättringsarbeten avbröts från och med 1944 och de betydande tillgångar som vägdistrikten förfogade över överlätos på staten. Sedan dess har visserligen nödortvigt underhåll av vägarna skett, men befolkningen frågar sig med all rätt efter förnuftet hos den beslutande myndigheten om ej den betydande kostnad som lervällingens utspridande på vägarna kostar, i stället med större fördel skulle kunna användas för permanentning av vägar och vägförbättringar i allmänhet. Det tog dock många år innan man kunde spåra statens intresse för ombyggnad av broar och verkliga förbättringsarbeten. Först under innevarande år har nybyggnadsarbetet tagit fart och gamla, för snart tjugo år sedan påbörjade A.K. arbeten ha nu utsikt att bli färdiga. Men ännu vila många besutade och högst nödvändiga ¹ och vänta företag på utförande. Det vill synas som om dyrbara autostradanläggningar ha större utsikter att få anslag för utförande, än för bygderna högst nödvändiga ombyggnader av vägar. Lika svårt synes det numera vara att få vägar intagna för allmänt underhåll.

Vad som behövs är att länsstyrelserna och vägförvaltningarna få större frihet att använda de anslag som de bli tilldelade. Det är åtminstone en demokrati att alla vägärenden skola prövas och avgöras i Stockholm.

Olau J. Olson

"Höragillena" eller som de allmänt kallades "brydegillena" upphörde i ock med att linodlingen försvann från växtodlingen. Denna odling hade urgammal hävd, men under 1880 eller i början av 1890 talet ansågs odlingen för mycket arbetskrävande och ersattes efter hand med betodling. Redan under växttiden krävdes lukning av fältet. Efter skörd följde repning av kärnhusen, torkning, brytning och skärning, därefter under vintern spinning, bultning, varpning, sölvning och vävning. Arbetet med brytningen föregicks av torkning på grop eller i brydestua, en änkyl byggnad som fanns inom varje byalag. Byggnadens eldfarlighet föranledde nog förbud för användande, efter de eldsvådor som allt som oftast förekommo, ibland med spillda människoliv.

Brydegillena äro ej äldre än att de gamla både deltagit som arbetare och väl minnas den fest som följde efter. Byalaget var samlat och deltog både i arbetet på dagen och festen på kvällen. Påföljande vår lågo linneräckorna utlagda till blekning. Det var mitt arbete under pojkåren att före och efter skoltid breda ut och taga in barndomshemmets linneräckor.

Malttorkningen i "kölnor" förekom långt in på detta århundrade. En van gumma svarade för att torkningen blev ordentligt utförd. Torkningen hade föregåtts av kornets groning efter stöpning. Vid torkningen, som pågick dag och natt, samlades på kvällarna byns ungdomar, som då fick ett tillfälle att träffas. Med samspråk och sång gjorde de sitt bästa för stämningen i den tränga lokalen. Maltet krossades i kvan^r vid behov. Förrådet förvarades i binga^r. Hembrygd var allmän. Man minnes med förtjusning det goda julöl och svagdricka som då förekom.

Äldermansgillena äro i stort sett upphörda, men visst inte överallt. Sillaröds byalag fortsätter exempelvis med att varje år fira sommarens ankomst Valborgsmässoafton. Byalaget samlas nämligen då hos äldermannen, en titel som alternerar årligen mellan byns åtta lantbrukare. Gillet utgöres av supé och kaffe hos årets älderman. Hantverkare och andra byinvånare brukar särskilt inbjudas. Vanligen infinna sig skolbarnen med speleman. Majvisan sjunges och byastämman fortsätter under gemytliga former. Över förhandlingarna, som numera knappast ha någon ekonomisk innebörd, föres protokoll som kompletteras med redogörelse för ved som tilldragit sig inom byns område ävensom skördeutfall och händelser i övrigt under senaste året. Äldermansgillena ha månghundraårig tradition. Detta kunde utläsas ur en anteckningsbok som försvann vid Baltiska utställningen år 1914. Den gamla traditionen följes. Samhörighet och god grannsämja är ej att taga miste på och befrämjas genom dessa årliga sammankomster.

Stude Jönsson